

Ez a most előkerült vers és kötet jó példa arra, hogy az alkalmi versek gyűjteményéhez biztos, hogy tartoztak olyan alkalmak is, amelyeket kisebb-nagyobb nyomtatványokkal ünnepeltek meg. Filiczki 1614-es versgyűjteményének több tucat darabjáról is nyugodtan feltételezhető, hogy ezek közül jó pár alkalomra valamilyen nyomtatott mű is megjelent. Így aztán nem lehetetlen, hogy még felbukkannak majd olyan alkalmi versgyűjtemény-kötetek, amelyekben Filiczki versének (verseinek) egy korábbi, ismeretlen szövegváltozatával találkozunk, és az RMK harmadik kötete újabb darabbal gazdagodik.

MOLNÁR DÁVID

Keczer Ambrus elveszett (és megkerült) naplója. Lipóczi Keczer Ambrus, gróf Thököly István késmárki udvari embere elsősorban naplója révén ismert a magyar történetírásban. Az 1663 és 1669 között vezetett, korábban ismeretlen naplót 1894-ben publikálta Tasnádi Nagy Gyula levéltáros, az MTA levelező tagja, a Magyar Tudományos Akadémia *Monumenta Hungariae Historica* sorozatának részeként.¹ A napló napjainkig mindössze ezen kiadás, illetve a Nagy Gyula hagyatékában található átirat révén ismert,² mivel az eredeti kézirat eltűnt. Egy szerencsés véletlennek köszönhetően azonban most előkerült a szombathelyi Smidt Múzeum gyűjteményének rendezése során.

Keczer Ambrus jómódú felvidéki családból származott: édesapja, Keczer András Sáros vármegyei alispán, anyja pedig Kamper Flóra volt. Születésének pontos dátuma nem ismert, csak annyit tudni, hogy 1671-es halálakor ötvenegy éves volt. Már fiatalon Thököly István szolgálatába lépett, akinek birtokait igazgatta Késmárkon, Rózsahegyen és Árván. Keczer Thököly hű embere volt egészen annak haláláig, sőt még Árva várának 1670-es elestét követően sem menekült el. 1671-ben megidéztek a pozsonyi törvényszék elé a Wesselényi-féle összeesküvésben való részvétel vádjával. A köszvénytől szenvedő, beteges Keczer az utat nem élte túl, és 1671 májusában vagy júniusában Nagyszombat környékén elhunyt.³

Az 1663. január 1. és 1669. december 31. között, naponként, magyarul vezetett napló a 17. század egyik fontos forrása, igaz kevésbé a politika- és hadtörténet (leszámítva talán az 1663–64. évi hadjáratok előkészületeit), sokkal inkább az uradalom-, gazdaság-, társadalom- vagy életmódtörténet számára.⁴ Kiadását Tasnádi Nagy Gyula 1892-ben vette tervbe, s annak költségeit az Akadémia a következő évben meg is szavazta. A kézirat ekkor özv. Ujházy Józsefné, született Priesnitz Zsófia tulajdonában volt, aki azt budaméri (ma Budimír, Szlovákia) kastélyának könyvtárában őrizte. A létezéséről Nagynak alighanem rokoni kapcsolatai révén volt tudomása, hiszen ő maga nemcsak

¹ LIPÓCZI KECZER Ambrus *naplója 1663–1669*, kiad. és bev. NAGY Gyula = *Monumenta Hungariae Historica II. Scriptores 33, Magyar történelmi évkönyvek és naplók a XVI–XVIII. századból II*, Bp., A Magyar Tud. Akadémia Könyvkiadó-hivatala, 1894, 80–421.

² Ez ma Tasnádi Nagy Gyula hagyatékában található az országos levéltárban. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára P2270. 1. cs

³ LIPÓCZI KECZER 1894, i. m. 84–86; DADAY András, *Kuriózumok az orvostudomány magyarországi történetéből*, kiad. és bev., Gazda István, Bp., Akadémiai, 2002 (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára, 32), 407–410.

⁴ BARTONIEK Emma, *Fejezetek a XVI–XVII. századi Magyarországi történetírás történetéből, Kézirat gyanánt*, kiad. Ritoók Zsigmondné, bev. Klaniczay Tibor, Bp., MTA Könyvtára, 1975, 547–550; KISS-KOZSLIK Eszter, *Keczer Ambrus, a birtokigazgató sárosi nemes = Történelmi útvesztők, Válogatás a Napi Történelmi Forrás szerzőinek írásaiból II*, szerk. György Sándor, Hajnáczy Tamás, Kanyó Ferenc, Bp., Gondolat, 2018, 177–193.

felvidéki származású volt,⁵ de édesanyja Ujházy Paulina volt, a Budaméren szintén birtokos Ujházy László testvére.⁶

A kézirat későbbi sorsa ismeretlen. Ujházy József és Priesnitz Zsófia egyetlen gyermeke, Árpád már 1867-ben elhunyt, József pedig 1881-es halálát követően minden ingó és ingatlan vagyonát testvérei, Ujházy Albert és Ujházy Mária gyermekeire hagyta – azzal a kitételrel, hogy feleségének haszonélvezeti jogot biztosítsanak.⁷ Budamért Ujházy Ivánnak (1869–1930) szánta, de Priesneritz Zsófia 1904-es halálát követően ő nem itt élt és gazdálkodott, hanem atyai birtokán, a közeli Bökin (ma Chabžany, Szlovákia).⁸ Budamér így a család egy távolabbi rokonához került, a már említett Ujházy Lászlóhoz (1849–1906), aztán az ő leszármazottjai örökölték és birtokolták a két világháború között is.⁹ A kastélyban ma a Szlovák Műszaki Múzeum működik.

Keczer Ambrus naplójáról az utolsó információnk annak 1894-es kiadása. A napló hollétéről már az 1950-es években Bartoniek Emma kéziratban fennmaradt és később kiadott munkájában sem tudott semmit.¹⁰ Arról sincs tudomásunk, hogy az miként és mikor került Szombathelyre: még az Ujházyak révén vagy már a háború utáni zavaros időkben. Némi fogódzót jelenthet a múzeum története és alapítása. A szombathelyi Smidt Múzeum ugyanis eredendően egy magángyűjtemény volt. A névadó alapító, Smidt Lajos felvidéki származású, igaz, a Budamértól meglehetősen távol eső Érsekújváron született 1903. október 31-én. Gyermekkorát itt töltötte, de az egyetemet már Budapesten végezte. Orvosi diplomája megszerzését követően, 1930-ban költözött Szombathelyre, és itt is telepedett meg. Országos jelentőségű magángyűjteményét 1968-ban ajánlotta fel a városnak és a megyének. A róla elnevezett múzeum 1971-ben nyílt meg, melyet 1975-ös haláláig maga igazgatott. Smidt Lajos felvidéki kapcsolatai áttelepülésével nem szakadtak meg, ottani rokonaival és ismerőseivel tartotta a kapcsolatot, az 1938-as visszacsatláskor pedig első útja szülőföldjére vezetett. Gyökereihez való ragaszkodását jelzi, hogy Érsekújváry álnév alatt verseket is publikált a két világháború között.¹¹ Csupán feltételezhetjük, hogy a múzeumalapító személyes kapcsolatok révén, ajándékképpen tett szert a naplóra. Erre azonban semmilyen közvetlen bizonyíték nem áll rendelkezésre, sőt, a helyzetet nehezíti, hogy a napló a jelenleg rendezés alatt álló, jelentős mennyiségű történeti iratanyag közül került elő, így korábban leltárba sem vették.

Keczer Ambrus naplója Tasnádi Nagy Gyula részletes leírásának köszönhetően könnyen beazonosítható, sőt, az első lapon – alighanem Tasnádi Nagy kézírásával – a következő ceruzával írt bejegyzés található: „Keczer Ambrus naplója 1663–1669”. Az 1894-es kiadásban a következő leírás olvasható a naplóról: „A napló egy régi énekes codex hártyalapjával borított, 263 számozatlan levélből álló kis

⁵ HÓMAN Bálint, *Tasnádi Nagy Gyula = Uő, A történelem útja, Válogatott tanulmányok*, vál., szerk., utószó Búza János, Bp., Osiris, 2002 (Millenniumi Magyar Történelem, Historikusok), 457–472.

⁶ Ujházy családra lásd: HORVÁTH Sándor, *Rozsnyóbányai és budaméri Ujházy családok = Nagy Iván családtörténeti értesítő 3*, szerk., Dr. Komáromy András, Pettkó Béla, Bp., 1901, 175–181.

⁷ A végrendeletet lásd: *Ujházy Árpád-féle ösztöndíjalapítvány, Ujházy József végrendelete, Kelt Kassán, 1873-ik évi jan. 23-ikán = A Tiszai Ág. Hitv. Ev. Egyházkerület Eperjesi Collegiumának értesítője az 1907–1908. iskolai évről*, szerk., Ludman Ottó, Eperjes, Kósch Árpád Könyvnyomtató-intézete, 1908, XI–XIX.

⁸ Ujházy Iván (1869–1930) országgyűlési képviselő volt, aki a család levéltárát 1907-ben a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárában helyezte letétbe. A családi levéltár ma az Országos Levéltárban található. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára P691.

⁹ *Magyarországi gazdacsímtár*, szerk., Rubinek Gyula, Bp., Orsz. Magyar Gazdasági Egyesület Könyvkiadóvállalata, 1912, 585.

¹⁰ BARTONIEK 1975, i. m. 550.

¹¹ K. SMIDT Erzsébet, *Dr. Smidt Lajos 1903–1975 = Vasi Szemle*, 29(1975), 463–464.

negyedretű kötetben, melyet egészen megtölt, 1663 évi jan. 1-től 1669 évi dec. 31-ig terjed”.¹² A fizikai jellemzők pontosan illenek a Smidt Múzeumban talált naplóra, mely jó állapotban, teljes terjedelemben maradt meg, mindössze a gerinc tetején szakadt a kötés. A kötet adó hártyalapon egyébként a nagycsü-törtöki („sötét”) virrasztó zsolozsma, a matutinum kezdete látható, kottairása pedig ún. metzigót írás, amelyet a mai Felvidéken előszeretettel használtak a késő középkorban. Nem kizárt tehát, hogy Keczer magyarországi, sőt felvidéki eredetű töredékbe kötötte naplóját.¹³ A gerincen található egy ragasztott bőr, illetve egy papírcímke is, melyeken alighanem a kötet korábbi őrzési helyének a jelzetei olvashatók. Emellett meg kell említeni, hogy a Nagy Gyula-féle kiadás nem szól egyrészt a háttábla tükrén lévő két korabeli rövid széljegyzetről (ez néhány, a naplóban is szereplő név és pár szavas feljegyzés), másrészt az első lapon található több, kézzel írt latin és magyar nyelvű bejegyzésről. Utóbbiakra érdemes részletesebben is kitérni. Ezek írásképileg két, jól elkülöníthető részből állnak: egy háromsoros kalligrafikus írásból, valamint közéjük írt egyszerű folyóírásból. A bejegyzés a következőképpen szól:

Quicquid agat [sic!] Mundus Monachus
Atque frequens eius sit conversatio tecum
Cuius in aspectu semper

Illetve:

Capilos [...?] pillos
Discendi socios habes pro fratribus omnes
ha idom leß valaha
ha mar atta honapot

Az első latin nyelvű sor egy régi német népi tanmeséből származik, melynek első írott forrása a 16. századból maradt fenn.¹⁴ A másik három latin sor pedig Enyedi Sámuel 1658-ban, Nagyváradon kiadott munkájából való, mely Comenius 1653-ban Sárospatakon kiadott *Praecepta morum in usum juventutis collecta* magatartás-szabályzatának hexameteres újrafogalmazása volt.¹⁵ Ezekről a bejegyzésekről a napló kiadásában Tasnádi Nagy Gyula nem tesz említést, ennek okát nem tudjuk.¹⁶

A fentiekben túl Tasnádi Nagy még kiemeli, hogy a naplót Keczer „írta, illetőleg íratta, mert megjegyzendő, hogy saját keze vonásaival csak kevés helyen találkozunk, [...] A napló legnagyobb részét négy-ötfféle idegen kéz írta.”¹⁷ Ez a megállapítás is illik a kötetre, melyben több kéztől származó

¹² KECZER 1894, i. m. 83.

¹³ A kotta azonosításáért és a leírásért ezúton szeretnék köszönetet mondani Szoliva Gábrriel OFM atyának.

¹⁴ „Quicquid agit mundus, monachus vult esse secundus.” PAULI, Johannes: Das Buch Schimpff vnd Ernst genann, Wölches durchlaufft der welt hendel... M.D.XXXIII. (Gedruckt vnd vollendet in der kayslerlichen statt Augspurg, durch Heynrich Steiner, An dem sybentzehenden tag des monats Nouembris...) f. XIIv.

¹⁵ „Atque frequens ejus sit conservatio tecum” / „Cuius in aspectu semper versare libenter” / „Discendi socios habeas pro fratribus omnes” COMENIUS, Joannes Amos – ENYEDI Sámuel: *Praecepta morum, institutioni puerorum accomodata, facilioris memoriae causa, stylo juxta textum solum sonante, carminibus comprehensa proponuntur, ut autem intelligentius disci possint, textus etiam e regione exhibetur, prout a ... Joanne-Amos Comenio collectus est, in usum Varadien. scholae, opera Samuelis Enyedi, m. d. Varadini MDCLVIII [Szenci Kertész]. Cap. X. 4., Cap. IX. 1., Cap. X. 1.*

¹⁶ A szöveghelyek beazonosítását ezúton szeretném megköszönni Sánta Sárának.

¹⁷ KECZER 1894, i. m. 83–84.

kézírás található. Tasnádi Nagy egyébként a napló első bejegyzéseinél ceruzával halványan jelezte is, véleménye szerint melyik kézírás származhat Kecsertől.

Jelen írás célja természetesen nem lehet a szöveg részletes elemzése vagy éppen összevetése az 1894-es kiadással – különösen, hogy a szerző a szerencsés véletlennek köszönhetően csak megtalálta azt, de a korszak nem szakterülete –, mindössze annak megkerüléséről szerettünk volna tudósítani. Keczer Ambrus naplója, jóllehet korábban már ismert volt, köszönhetően Tasnádi Nagy Gyula kiadásának, az eredeti szöveg előkerülése remélhetőleg mégis fontos adalékokkal szolgálhat a 17. századi magyar történetírás számára.

TANGL BALÁZS

Olcsei Gaál András (?–1742) hagyatéka (1717–1777).* A könyvek értéke relatív: piaci árakat befolyásolja állapotuk, tartalmuk, kiadási évük, egyediségük és az eladás pillanatában aktuális kereskedelmi viszonyok. Annak ellenére, hogy II. József trónra lépése előtt Magyarországon nem beszélhetünk szervezett könyvkereskedelemtől, az országban több könyves központ is létezett. A Tiszántúlon a református egyház számára ilyen centrum volt Debrecen, ahol a kollégium könyvtára volt az egyik csomópont. A kollégiumi bibliotéka jelentős részben a külföldről hazatért diákok ajándékaiból gyarapodott, de jelentős arányt képviseltek az elhalt lelkészek hagyatékából bekerült kötetek is. Ez a fajta könyves világ viszont nem anyagi alapon szerveződött, hanem az alma materhez való élethosszig tartó kötődésen alapult: a diákok szocializációja során a kollégium szellemi támogatása is fontos súlyt kapott, ezért tartották szükségesnek, hogy egykori iskolájuk számára könyveket ajándékozzanak.¹ Üzleti alapon szerveződött egy másik könyves központ, amelyben a város nyomdája, a könyvkötő céh, a vásárok, az árverések, a kereskedők, valamint a diákok és az ágensek vettek részt. A professzionális könyvkereskedelem létrejötté előtt ez a rendszer biztosította a könyvek forgalmazását.²

A Debrecenben megvásárolható könyvek értékéről fennmaradt egy levél, amelyet a szakirodalom jól ismer. Sinai Miklós 1768-ban azt írta: „Nallunk pedig a könyv nem drága.”³ Sinai ezt valószínűleg a hagyatékok eladására értette, mivel Debrecenben sok volt a hagyatéki árverés, és a vásárokon is sok könyvet árultak, a használt könyveknek nem volt értéke.⁴ A debreceni civisek vagyonának csak

* A tanulmány a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal FK-123974 számú téma-pályázata segítségével készült.

¹ HEGYI Ádám, *A Kárpát-medencéből a Rajna partjára, A bázeli egyetem hatása a debreceni és a sárospataki református kollégiumok olvasmányműveltségére a 18. században*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, 2015 (A Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények Kiadványai), 124–125.

² GÁBORJÁNI SZABÓ Botond, *Kazay Sámuel és a Debreceni Kollégium, Egy könyvgyűjtő patikus élete és gyűjteményének sorsa – fejezet a historia litteraria magyar történetéből*, Debrecen Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, 2014 (A Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények Kiadványai), 109–116; J. HALÁSZ Margit, *Könyves szakmák a Kárpát-medencében a XVI–XIX. században, Különös tekintettel Debrecen könyvkultúrájára*, Debrecen, Tiszántúli Református Egyházkerületi Gyűjtemények, 2002, 20–25; BENDA Kálmán, *A debreceni nyomda és a paraszti kultúra a 16–18. században = Előadások a nemzetközi könyv- és debreceni irodalmi tennépen 1972. szeptember 12–13.*, szerk. Csúry István, Debrecen, Alföldi Nyomda, 1973, 9–19.

³ *Debreceni értelmiségiek levelei Dobai Székely Sámuelhez*, szerk. Hargittay Emil, Szelestei N. László, Piliscsaba, PPKE Bölcsészettudományi Kar, 2007 (Pázmány Irodalmi Műhely, Források, 5), 103.

⁴ GÁBORJÁNI SZABÓ 2014, i. m. 109, 237.